

¶ Bjarne Stoklund (red.). *Kulturens nationalisering. Et etnografisk perspektiv på det nationale*. København: Museum Tusulanums Forlag, 1999. 234 s., ill. [= Etnologiske studier, bd. 5] ISBN 87-7289-541-1 / ISSN 1398-8980

Nærværende bogs omslagsillustration består af David Monies berømte patriotiske maleri 'Episode af Soldaternes Hjemkomst i Septemberdage 1849'. Billedet er særdeles relevant, idet det røber en central side af bogens indhold som titlen mangler at gøre opmærksom på, nemlig at værket genstandsområde fortrinsvis er dansk. *Kulturens nationalisering* handler hovedsageligt om Danmark og dansk nationalisme og indeholder studier i danske kulturelle fænomener. Redaktøren Bjarne Stoklund

fremhæver i bogens introduktion at bidragene tager udgangspunkt i den proces der har gjort at kulturen er blevet et instrument til formidlingen af 'det nationale'. Denne proces er som bekendt karakteristisk for en bestemt fase i Europas kulturhistorie, fra slutningen af d. 18. århundrede og frem til i dag, og bidragene i *Kulturens nationalisering* holder sig da tidsmæssigt også inden for denne ramme.

Stoklund klargør tillige i indledningen at nationalismen og ideen om nationalstaten som sådan viste sig at være en ganske effektiv model til "at skabe orden i en verden, der var gået af lave" efter enevældens afvikling og under den borgerlige offentligheds fremmarch. Ideen om nationen, om sammenfaldet mellem et lands politiske grænser og dets kulturelle særpræg, gjorde virkeligheden håndterlig og forståelig for samfundsborgerne. Desuden er netop nationalismen et yderst virkningsfuldt redskab for staten til at begrunde sig selv og mobilisere samfundsmæssige (ideologiske) kræfter. *Kulturens nationalisering* er imidlertid ikke skrevet af historikere eller kulturhistorikere (såsom *Dansk identitetshistorie I-IV*, redigeret af Ole Feldbæk, 1991-92) men værkets bidragsydere er etnologer og kultursociologer. Derfor er det også nærliggende at den definition af kulturen der dominerer *Kulturens nationalisering* er et 'udvidet', etnologisk kulturbegreb. Det indebærer at en stor del af bidragene handler om kulturelle ytringsformer der har en mere eller mindre konkret tilknytning til den materielle virkelighed. Således indeholder *Kulturens nationalisering* bl.a. bidrag om arkitektur, fanebrug, museer og idræt.

Det paradoksale er at nationalismen som kulturel konstruktion stadigvæk er yderst aktuel, samtidig med at kulturen i tiltagende omfang præges af en stadigt voksende globalisering. Til trods for at nationalstaterne – som Stoklund i bogen med rette bemærker – har udspillet deres dominerende rolle i den europæiske politiske og kulturelle arena, fungerer nationalismen stadigvæk som et ganske effektivt middel i formidlingen (og markedsføringen) af regionale og etniske forskelle.

Tine Damsholts bidrag byder på en udmærket teoretisk og historisk oversigt over begrebet 'folk' og dets forvandling siden midten af d. 18. årh. Hun viser at den spæde nordiske nationalisme tager udgangspunkt i den tyske idealistiske filosofi, men at den senere udvikler sig i en mere rationalistisk, universalistisk retning (jeg tænker f.eks. på folk som Ernst Moritz

Arndt). Damsholt relativiserer bl.a. filosoffen Herders rolle, idet hun viser at der forud for Herders begreb 'folkesjælen' allerede i løbet af d. 18. årh. var en idé-historisk nyorientering under opsejling der bl.a. viser sig hos Holberg. Ganske omhyggeligt beskriver Damsholt de forskellige stadier i begrebet 'folk's udviklingsforløb, fra d. 18. århundredes patriotisme frem til begrebets forvandling i kølvandet på romantikken. Et vigtigt kildemateriale i Tine Damsholts undersøgelse af den tidlige nationalisme er i øvrigt de såkaldte 'egnstopografier'. [Denne genre forekommer mig i øvrigt også interessant ud fra en litteraturhistorisk synsvinkel med henblik på Achton Friis' og Erik Aalbæk Jensens dokumentariske egnsbeskrivelser, henholdsvis fra 1920'erne og 1980'erne.]

Fastlæggelsen af begrebet 'folk' og definitionen af 'folkesjælen' indebærer at man udpeger visse karakteristika som særlig betydningsfulde. I den herderske udgave blev 'folket' efterhånden en kulturel, historisk og geografisk forankret størrelse med sproget som den afgørende artikulationsform. Fra midten af d. 19. årh. imødekom en lang række humanistiske videnskabsgrene det ideologiske behov for den territoriale afgrænsning af 'folket'. Sproget var bl.a. af stor betydning for den danske folkehøjskolebevægelses tilblivelse og gennemslagskraft, for folkemindesamlere og det danske ideologiske beredskab efter treårskrigen. Udover dialektologien og stednavneforskningen blomstrede i anden halvdel af d. 19. årh. også arkæologien og etnologien op. Bjarne Stoklund viser i kapitlet 'Bondebygninger og Folkekarakter. Striden om "den etnografiske grænse" mellem dansk og tysk 1840-1940', hvorledes tyske og danske forskere i den nævnte periode systematisk kortlagde og analyserede især slesvigske gårdes byggeskik i en bestræbelse på at fastlægge (og legitimere) kulturgrænsen mellem Danmark og Tyskland.

Tematisk beslægtet med Stoklunds bidrag om bondebygninger er Peter Dragsbos artikel 'Mellem regionalisme og nationalisme. Ballum Slusekro og den slesvigske "hjemstavnsstil"' samt Mette Skougaard's bidrag 'Ostenfeldgården og den dansk-tyske strid om den nationale arv'. Det er interessant at se at såvel danskere som tyskere opfattede Vestslesvig som en særlig national landsdel med (levn fra) en 'typisk' og 'oprindelig' folkekultur. Skougaard skildrer minutøst kampen om gamle gårde i landsbyen Ostenfeld ved Husum som mønstergyldige eksempler på den

tyske og den danske nationale kulturarv.

Stoklunds anden artikel i *Kulturens nationalisering*, 'Nationernes kulturelle arena. 1800-tallets verdensudstillinger', handler ligeledes om afgrænsningen af kulturen i forhold til andre nationer via ganske konkrete genstande. Bidraget viser verdensudstillingernes og museernes store rolle i begrundelsen, visualiseringen og sakraliseringen af nationsbegrebet. Bjarne Stoklunds lærerige oversigt over de tidlige verdensudstillinger – som han betegner som de første virkelige massekommunikationsmidler – demonstrerer at de fungerede som en arena i hvilken de nye nationalstater både viste deres teknologiske formåen og fremviste deres kulturelle særpræg. Verdensudstillingerne var således med til at bestemme hvilke kulturtræk der blev afgørende i nationernes selvforståelse og deres afgrænsning i forhold til andre lande. Stoklund fremhæver overbevisende at verdensudstillingerne var et slagkraftigt medie i udviklingen og formidlingen af en diskurs til at formidle nationernes forskellighed. Verdensudstillingernes permanente aflæggere blev senere kunstindustri- og friluftsmuseerne. Og Stoklund bemærker at folkemuseerne overtog

tidens moderne og populære udstillingssprog – som var udviklet på de store internationale udstillinger med rod i de populære panoptikon, panoramaer og naturalistisk teater [...]. Ved deres offentlige funktion og brugen af naturalistiske udstillingsmetoder har museerne ydermere som "founders of memory" kunnet spille en aktiv rolle for skabelsen af nationale symboler, og for at få disse integreret i den offentlige bevidsthed. [s. 168]

I 1896 blev De Olympiske Lege koblet til verdensudstillingen og blev i d. 20. årh en selvstændig institution som international valplads for nationernes fredelige kappestrid. Niels Kayser Nielsen følger i sit bidrag netop sportens og idrættens udvikling i Norden. I en række komparative analyser udpeger han forskelle og fællestræk i de nordiske landes sports-historie som bliver ført tilbage til divergenser i landenes nationsdannelsesprocesser.

Diskussionerne omkring kropskultur og nationalismen er i løbet af d. 20. årh. i høj grad blevet forkludret af begrebets tiltagende racistiske drejning. At racehygiejniske tiltag ikke er forbeholdt nazistisk ideologi,

men stod på den danske kulturelle dagsorden i årene op til anden verdenskrig, viser Edith Mandrup Rønn i kapitlet “Individernes generalstrejke mod folkestammens liv”. Kampen for en befolkning af “god kvalitet” ca. 1900-1940’. Heri dokumenterer Rønn statens bestræbelser på at fremme befolkningens ‘arvemæssige kvalitet’ ud fra et ønske om (re)etableringen af en ‘renere’ nordisk befolkning. Forfatterens tese er at de tyske og de danske racehygiejniske udgangspunkter havde samme oprindelse og at de havde samme målsætninger, forskellen mellem de to lande var at man i Danmark ikke tog “det sidste skridt: udslettelsen af ‘minderwertige’, men man fulgtes gennem internering og sterilisering” [s. 70]. Artiklen indeholder i øvrigt også en meget spændende og tankevækkende diskussion af litteraten Johannes V. Jensens herostratiske evolutionstænkning. Men man mærker at forfatteren bliver lidt usikker når hun kommer uden for sit faglige gebet, og hun bemærker da også en anelse kryptisk:

Længe efter at de – relativt ukendte – danske eugeniske forskningsresultater for længst var glemt eller latterliggjort, levede de videre i (især) Johs. V. Jensens skønlitterære fremstilling, der, som al god kunst, bevarer et skær af sandsynlighed og fascination, som kan forføre selv anderledes tænkende! [s. 69]

Mikkel Venborg Pedersens artikel, ‘Augustenborg mellem den gamle og den nye verden. De store modeller og det lokale liv’, er et af bogens detaljerede *case studies* med udgangspunkt i konfrontationen mellem dansk og tysk i Sønderjylland i 1840erne. Bidraget er en grundig historisk analyse af omslaget i befolkningens selvforståelse om fra at være borgere i et multinationalt fyrstedømme til at være den danske nationalstats undersåtter.

I nævnte holdningsændring spiller nationale symboler som hymner, paroler og faner en central rolle. Flaget, eller fanen, er et af nationalismens mest konkrete og gennemslagskraftige symboler, og det er emnet for Inge Adriansens veloplagte undersøgelse i kapitlet ‘Dannebrog - statens symbol eller folkets? Danske flagskikke gennem 150 år’. Adriansen viser hvordan Dannebrog udviklede sig fra en offentlig markør af

nationen – symbolet på ‘ånden fra 48’ - til en del af (den brede) befolkningens mere private signalering af dens nationale tilhørsforhold. Forfatterens konklusion er at man i Danmark “betragter Dannebrog først og fremmest som sit eget private flag og bruger flaget til at signalere fest, glæde og samhørighed” [s. 133]. Inge Adriansens artikel er et *must* for udlændinge der undrer sig over danskernes flagskik og for de ‘indfødte’ en kærkommen modgift mod skrifter som Carsten Lingrens for nyligt udkomne *Den høje flagbog*.

Bogens sidste bidrag er Anders Linde-Laursens underholdende og teoretisk velfunderede artikel ‘Solvang. Et stykke Danmark i Californien?’. Linde-Laursen analyserer turismens kommercielle udnyttelse af det nationale med udgangspunkt i den ‘danske’ by Solvang i Californien, samtidig med at han fremdrager hvordan den typisk amerikanske kulturelle eklekticisme i praksis fungerer. Forfatteren konkluderer at Solvang

udgør en ramme for personlig oplevelse og skabelse af identitet. Denne ramme er skabt gennem en forening af elementer af *danske nationale kulturprocesser* med *kulturprocesser i USA*. Foreningen er forudsætningen for, at byen kan markedsføres i en amerikansk kulturel kontekst, men er samtidig det, der umiddelbart åbner for afsløringen af konstruktionen. [s. 228]

Kulturens nationalisering indeholder en række glimrende, omhyggelige og tilgængelige etnografiske fagartikler der lukker op for ganske forskellige aspekter af dette disparate forskningsfelt. Selvom *Kulturens nationalisering* er skrevet af antropologer, rummer bogen en række interessante forskningsperspektiver for litteraturhistorikere. Bogens redaktør, Bjarne Stoklund, bør roses for sin kyndige og håndfaste redaktionelle indsats der har fået de enkelte – tematisk ret divergerende - bidrag til at falde på plads i en spændende og logisk sammenhæng. Bogens finttunede vægtning mellem detaljerede (etnologiske) studier på mikroniveau og bredere (historiske) oversigtsartikler er yderst vellykket.

Henk van der Liet, Universiteit van Amsterdam